

KÜLTÜREL JEOLJİ AÇISINDAN HASANKEYF (BATMAN) YERLEŞMESİ

Derya Sinanoğlu Şahin^a, Muzaffer Siyako^b, Sabri Karadoğan^c,
Nazire Özgen Erdem^d

^aBatman Üniversitesi, Jeoloji Müh. Bölümü, 72000 Batman

^bTürkiye Petrolleri A.O. Arama Dairesi Başkanlığı, Ankara
(derya.sinanoglu@batman.edu.tr)

ÖZ

Batman'nın 35 km güneydoğusunda Dicle Nehri kıyısında yer alan Hasankeyf, geçmişinde medreseler, rasathane, darüşşifa gibi eğitim kurumlarıyla bölgenin ilim ve kültür merkezi olmakla birlikte, ulaşım yolları ve ticaret merkezlerinin yer değiştirmesiyle günümüzde önemini yitirmiş tarihi bir yerleşmedir. Kenarları Dicle nehrine kavuşan akarsular tarafından derince yarılmış korunmaya elverişli basamaklar şeklindeki düzlükler üzerinde kurulmuş olan Hasankeyf, insan gücüyle kayalara oyulmuş yüzlerce kayaoyuğu mesken ve yerleşme fonksiyonlarından oluşmaktadır. Yakın geçmişe kadar yerleşik olan Hasankeyf, gerek milattan önce gerekse milattan sonraki çağlarda önemli bir yerleşme olmuş ve pek çok medeniyeti bünyesinde barındırmıştır.

Hasankeyf ve yakın çevresi sahip olduğu zengin tarihsel yapıları ve doğal özellikleri nedeniyle 1981-yılında 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununa göre bütünüyle sit alanı ilan edilerek (Kültür ve Turizm Bakanlığı) koruma altına alınmıştır. Hasankeyf'in özgün değeri, jeolojik ve jeomorfolojik yapının günün şartlarına uygun olarak akıllıca kullanımından kaynaklanır. Öncelikle Hasankeyf savunma fonksiyonu ön planda olan bir yerleşmedir. Tektonizma ve güçlü akarsu aşındırması kenarları oldukça dik, sarp ve yüksek ve ele geçirilmesi güç yerleşme platformunun oluşmasına neden olmuştur. Öte yandan yerleşme, binlerce nüfusu barındırabilecek kayaoyuğu meskenlerden ve kompleks yerleşim fonksiyonlarından meydana gelmektedir (yollar, merdivenler, sarnıçlar, Dicle Nehrine inen su tünelleri, savunma yapıları ve diğer mimari sosyal ve yönetsel mekanlar). Böylesine kompleks ve organize bir kaya kentinin oluşumunda en önemli faktör, jeomorfolojik yapının yanı sıra kuşkusuz kayaç özellikleridir. Meskenlerin oyulduğu ve korunaklı kentin inşa edildiği birim, sığ denizel ortamda oluşmuş kireçtaşı ve dolomitlerden oluşan Eosen yaşlı Hoya Formasyonu'nun üst kesimlerini oluşturan nisbeten yataya yakın tabakalı, erime boşluklu, üste doğru evaporit miktarı artan, tebeşirli, travertenimsi karbonatlardır. Bu kayaçlar dirençli, sağlam, masif ancak kolay işlenebilir özelliktedir.

Tarihi öneminin yanı sıra konumu, yer seçimi, doğal çevrenin akıllıca kullanımı, adeta bir kaya kentini andıran görkemli görüntüsü, çevresindeki jeolojik- jeomorfolojik unsurların zenginliği ve yerleşmenin sürekliliğine etkisi, Hasankeyf'in özgün bir kültürel jeolojik miras olarak ele alınması ve değerlendirilmesini gerektirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Batman, Hasankeyf, kültürel jeoloji, jeomorfoloji

HASANKEYF (BATMAN) SITE FROM CULTURAL GEOLOGICAL PERSPECTIVE

**Derya Sinanoğlu Şahin^a, Muzaffer Siyako^b, Sabri Karadoğan^c,
Nazire Özgen Erdem^d**

^aBatman University, Geological Engineering Department, 72000 Batman

^bTP, Research Center, Ankara

(derya.sinanoglu@batman.edu.tr)

ABSTRACT

Although Hasankeyf, located by the Tigris river 35 km south-eastern of Batman, was the center of science and culture of the region with educational institutions such as madrasas, observatory, health centers in the past, it is now a historical settlement place which lost its importance, because transportation ways changed their routes and commercial centers changed their places. Hasankeyf, whose edges reach to the coast of the Tigris river and was built in the shape of steps convenient for protection, deeply cut by rivers, and consists of hundreds of caves and settlement functions curved into the rocks with human power. Hasankeyf has been an important settlement place both before and after Christ ages and has cradled many civilizations.

Hasankeyf and its nearby vicinity were declared as the site area and taken under protection by the Ministry of Culture and Tourism according to Cultural and Natural Assets Protection Law dated 1981 and numbered 2863 due to rich historical structures and natural features. The authentic value of Hasankeyf stems from the fact that the geological and geomorphological structures were used wisely in accordance with the conditions of those days. Hasankeyf is initially a settlement place whose defence function is in the foreground. Tectonism and strong river erosion have led to formation of a settlement platform whose edges are very steep, jagged and high and whose seizure is very difficult. On the other hand, the settlement consists of man-made rock hollow shelters and complex settlement functions which can accommodate a population of thousands (streets, stairs, rainwater reservoirs, water tunnels going down to the Tigris river; defence structures and other architectural social and governmental buildings). The most important factor in existence of such a complex and organized rock city is, without doubt, properties of the rock besides geomorphological structure. The unit, where houses are carved and sheltered city is constructed, is of carbonates relatively horizontal layered, melting pore, the evaporitic amount of which increases towards upper part, chalky, travertine like carbonates which make the upper part of Eocene Hoya Formation comprising of limestones and dolomites occurring in shallow marine environment. These rocks are resistant, strong and massive, while they have properties to be easily worked on.

In addition to historical importance, it is essential that Hasankeyf should be handled and evaluated as a cultural and geologic heritage because of its location, selection of its place, usage of the natural environment wisely, its magnificent appearance resembling to a rocky city, the richness of geological and geomorphological structures around it and its effect on lasting settlement.

Keywords: Batman, Hasankeyf, cultural geology, geomorphology